

HANNU POUTAINEN

Gödelin miekka ja

Gordionin solmu

Dekonstruktio, ratkeamattomuus ja kieli kalkyylina

Jacques Derridan (1930–2004) nimi on tapana liittää näkemykseen, jonka mukaan maailma antautuu ymmärrykselle vain sikäli kuin kieli sen sallii. Tällöin väitetään, että Derrida käsittää *aporiat* eli ratkeamattomat ristiriidat osoituksiksi filosofian avuttomuudesta astua kielensä ulkopuolelle. Näin derridalainen lukutapa nähdään skeptisenä keinona riistää filosofialta sen kosketus todellisuuteen: dekonstruktio etsii niitä kohtia, joissa filosofian totuudenjano petetty, ja osoittaa, että totuus itse on vain ajatteluumme sitkeästi piintynyt kielikuva.

Kovastakin kriitikkistä huolimatta kyseinen tulkinta on ollut hämmästyttävän pitkäikäinen.¹ Tämä artikkeli jatkaa kriittisellä linjalla ja kysyy, millä tavalla Derridan, jonka mukaan ”on oltava totuus”², voidaan katsoa käyttävän totuuden käsitettä. On aiheellista asettaa kysymys juuri tällä tavoin, sillä se sisältää kiinnostavia lähtökohtia uudelle tulkinnalle Derridan ajattelusta.

Derrida, Hintikka ja Gödelin miekka

John Searlen mukaan dekonstruktio seisoo savijalkoinen sen väitteen varassa, että ”tekstien ulkopuolella ei ole olemassa mitään”³. Derridaa vastaan kitkerästi väitelleen Searlen muotoilua voidaan pitää tarkoitushakuisena, mutta Jaakko Hintikka on kyennyt ilmaisemaan ja perustelemaan oleellisesti saman syytteen vielä Searleakin jyrkemmin. Hintikan essee ”Totuuden ongelma nykyfilosofiassa”⁴ voisi jopa puhalttaa Derridan tyyten nurin, jollei kävisi pian selväksi, ettei Hintikan tulkinta Derridasta vastaa tosiasioita alkuunkaan.

Derridaa kritisoidessaan Hintikka tukeutuu perustavanlaatuisena pitämäänsä kielifilosofiseen erotteluun. Hintikka on kehitellyt ja perustellut erottelun, pitkäli-

simmin volyymiin *Lingua Universalis vs. Calculus Rationator* kootuissa kirjoituksissaan. Se koskee kahta erityyppistä kielikäsitystä.⁵ Yhtäällä kieltä pidetään ajattelun universaalina mediumina, väliaineena, jonka ulkopuolelle ei ole pääsyä. Toisaalta kieli nähdään kalkyylinkaltaisena työkaluna, jota voidaan tulkita suhteessa toisistaan poikkeaviin malleihin. Universalisteille, joihin Hintikka laskee paitsi Derridan myös Martin Heideggerin, Ludwig Wittgensteinin ja Gottlob Fregenin, kielen semantiikka on *lausumaton*: kielen tavasta viitata maailmaan ei voida puhua kielessä itsessään, sillä jos tuo viittaus edellyttää jo tiettyä käsitystä kielen ja maailman suhteesta, jokin semantiikkaa koskeva väite joutuu väistämättä oletamaan tuon suhteen.⁶ Kalkyylinäkemyksessä lause taas merkitsee jotakin vasta, kun se tulkitaan suhteessa johonkin malliin eli mahdolliseen maailmaan.⁷ Malliteoreettisen totuuskäsityksen mukaan lause *p* on tosi maailmassa (mallissa) *M*, jos se ei ole ristiriidassa maailmassa *M* vallitsevien asiointilojen kanssa. Siispä universalistit ja kalkyylistit antaisivat hyvin erilaisen vastauksen myös metakielen kysymykseen: useimmat universalistit, joille syntaksi voi hyvinkin olla validi metapuheen kohde, eivät usko semanttisen metakielen mahdollisuuteen, kun taas kalkyylistien mielestä juuri semanttinen metakieli on ensiarvoisen tärkeä. ”Kykenemme puhumaan sopivassa

”Seuraavassa osoitan, ettei Derrida käyttele Gödelin miekkaa tehdäkseen seppukun.”

kielessä tuon kielen semantiikasta”, Hintikka sanoo, ”kykenemme myös vaihtamaan sen tulkintaa sekä rakentamaan sille malliteorian; kykenemme teoretisoimaan sen semantiikasta [...]”.⁸ Parhaassakin tapauksessa universalisti voi osoittaa jokaiselle lauseelle vain yhden, muuttumattoman totuusarvon⁹. Pahimmillaan universalistinen näkemys taas johtaa siihen, että ”totuudesta” voi sanoa varsin vähän, sillä ”tosi”, jos jokin, on metakielellinen ilmaisu.¹⁰

On *prima facie* ilmeistä, miksi Hintikka näkee Derridassa jälkimmäisenlaisen universalistin. Yhtäältä Derridan työ ammentaa paljon Heideggerin perinnöstä. Toisaalta Derrida on viitannut Kurt Gödelin teoreemiin, joiden mukaan jokainen tarpeeksi vahva aksiomaattinen järjestelmä on ristiriitainen ja jokainen ristiriidaton järjestelmä on epätäydellinen¹¹. Jos Gödelillä aiotaan kaataa juuri *totuus*, kuten Hintikka näkee Derridan tekävän, langetaan siihen ansaan, ettei Gödelin teoreemasta ole tärkeimpien semanttisten käsitteiden kaatajaksi. Gödel todisti, että kaikki tarpeeksi vahvat aksiomaattiset järjestelmät, jollaisia Alfred Tarskin mukaan tarvitaan muodollisen kielen totuusmäärittelyn esittämiseen, voivat sallia toden lauseen, jota ei voi todistaa järjestelmän aksiomista käsin. Hintikan mukaan Gödelin tulos kuitenkin johtaa pelkästään deduktiiviseen, tietyssä mielessä historialliseen epätäydellisyyteen, mikä hieman yksinkertaistaen tarkoittaa, että jokaisessa formaalissa teoriassa on enemmän loogisia totuuksia kuin tietyllä hetkellä voidaan todistaa.¹² Siispä todettuaan, että kritiikki siivaltaa kipeimmin juuri Derridaa, Hintikka lausuukin jyrkän tuomionsa: ”[S]e, joka tarttuu Tarskin ja Gödelin tulosten miekkaan, hukkuu samaan miekkaan”¹³.

Niin, kenties näin on. Ratkaisevaa on kuitenkin se, mitä miekalla osoittaa: maailmaa – vai itseään. Seuraa-

vassa osoitan, ettei Derrida käyttele Gödelin miekkaa tehdäkseen seppukun.

Dekonstruktio ja rajaton teksti

Martin Kusch, joka on kirjoittanut aiheesta myös Hintikan kanssa, toteaa, että Heidegger eroaa oppi-isästään Edmund Husserlista juuri suhteessa kieleen ja totuuteen. Husserlin fenomenologia edustaa kalkyylinäkemyistä, kun taas Heideggerin hermeneutiikka kuuluu universalistien joukkoon. Husserlille jokainen *noema* eli intentionaalisen aktin korrelaatti on täysi, merkityksellinen ja kaikille avoin yksikkö, joka sallii intentoidun kohteen olemusta tarkasteltavan. Heidegger taas katsoo, että inhimillinen *Dasein* elää maailmassa, jota Olemisen mieli aina jo merkityksellistää. Husserlille kieli on looginen, yleisesti jaettu, muunneltava ja totuuksien ilmaisuun soveltuva väline. Heideggerille se on sitä vastoin ”Olemisen talo”, minkä Hintikka tulkitsee tarkoittavan, että totuus paljastuu lähinnä tautologisessa runoilussa.¹⁴

Husserlin kielikäsitteiden kalkyylliluonne näkyy Kuschin mukaan erityisesti *reduktion* käsitteessä. Jos transsendentaalinen ego konstituoii maailmansa tiettyjen merkityssuhteiden varassa, jotka voidaan tuottaa näkyviksi *transsendentaalisen* reduktion avulla, voidaan näitä suhteita vuorostaan tarkastella *eideettisten* reduktioiden myötä: transsendentaalisiin *noemoihin* suunnattu systemaattinen variaatio tuottaa mahdollisia maailmoja, joihin aktuaalisen maailman konstituutiota voidaan verrata.¹⁵ Tässä mielessä reduktio on eräänlainen meta-kieli, joka sallii kahdenlaista uudelleentulkintaa. Ensinnäkin se tulkitsee luonnollisten kielten ilmaukset uudella, korkeammalla tasolla.¹⁶ Toisekseen Husserl käyttää reduktiota sikäli malliteorian tavoin, että se sallii hänen

”Tämä yksistään osoittaa Hintikan kritiikin jos ei täysin erheelliseksi, niin ainakin väärin muotoilluksi.”

tarkastella kaikkia merkitysjärjestelmiä puhtaasti eli tulkitsematta niitä missään tiettyssä mallissa tai maailmassa.¹⁷

Hintikka katsoo, että juuri Kuschin Husserl- ja Heidegger-tulkinta paljastaa Derridan universalistiksi – siis edellä esitetyn vastakohdaksi. Toteamuksen tukipuina seisoo kuitenkin perin heppoinen syllogismi. Hintikka kirjoittaa Heideggerista, että tämä ”näki maailman tulkittavana tekstinä”¹⁸, mikä hänen mielestään näkyy selvästi Heideggerin hermeneuttisessa metodissa. ”Vastaa-vasti”, Hintikka kirjoittaa, ”Derridan perusteet oman merkillisen erikoiskielensä käytölle ovat samat kuin Heideggerilla [...]”¹⁹ Siispä, jos premissit ovat, että Heideggerille maailma on tekstiä, ja että Derridalle mitään ei ole tekstin ulkopuolella, on myös välttämättä totta, että Derrida on universalisti.

Väite kuitenkin kaatuu siihen, että Derridan tekstikäsityksessä on huomattavan vahva husserlilainen juonne. Derridan essee ”La forme et le vouloir-dire” osoittaa tämän selkeästi. Esseessään Derrida kysyy, millä tavoin Husserlin käsitys kielen ja kokemuksen suhteesta sallii itseänsä kutsuttavan tekstuaaliseksi, ja vastaa, että tämä suhde koostuu kolmen kerroksen alituisesta teksturoitumisesta (*Verflechtung*): kokemus on liike, jossa ekspressiivinen, esiekspressiivinen ja ei-ekspressiivinen kerros kutoutuvat yhteen. Ekspressiivinen kerros, joka sisältää kielellisen merkityksen (*Bedeutung*), hakee sisältönsä ja tehtävänsä esiekspressiivisen, koetun merkityksen (*Sinn*) piiristä, kun taas ei-ekspressiivinen kerros, joka sisältää niin luonnolliset kuin keinotekoiset merkit (*Anzeichen*), on sellaisten epäadekvaatisti annettujen merkitysten varanto, joiden mielekäs aktivaatio vaatii kokevan *egon* tietoisista väliintuloa.²⁰ Derridan johtopäätös on tässä vaiheessa se, että ”mielen yleensä, jokaisen kokemuksen noemaattisena sisältönä, on perimmäiseltä luonteeltaan

oltava kykeneväinen *painamaan leimansa* merkitykseen, jättämään tai vastaanottamaan tietty muodollinen jälki tiettyssä *Bedeutungissa*.”²¹ Merkityksen on sallittava oma ilmaisemisensa, ja ilmaisevan kielen on sallittava merkityksen tulla ilmaisussa esiin. Myöhemminkään Derrida ei kyseenalaista tätä suhdetta. Omien sanojensa mukaan Derrida ei Husserlia kritisoidessaan halua redusoida mieltä (*Sinn*) merkitykseen, etenkin jos tämä ymmärretään joksikin diskurssiksi, eikä toisaalta vähätellä kieltä jonkin rikkaammaksi väitetyn mielen pohjalta. Sen sijaan ”teksti” merkitsee yritystä ajatella mielen ja merkityksen suhdetta uudella tavalla.²²

Tämä yksistään osoittaa Hintikan kritiikin jos ei täysin erheelliseksi, niin ainakin väärin muotoilluksi. Se ei vielä takaa, että Derridalla olisi käyttökelpoinen totuuskäsitys sen paremmin semanttisessa kuin sisällöllisessä mielessä. On kuitenkin huomattava, että ”dekonstruktio”, sikäli kuin se on filosofinen metodi, on Derridalle nimenomaan metakielellinen operaatio²³. Sen tärkein viitepiste on kaikkea muuta kuin kielellinen:

”Voimme vaikkapa sanoa, että ’konteksti’ on ’maailmantodellinen-historia’ kokonaisuudessaan, jossa objektiivisuuden arvo, ja vielä laajemmin ottaen itse totuuden (jne.) arvo, ovat omaksuneet tietyn merkityksen ja tehneet itsestään välttämättömät. Tämä ei vähimmässäkään määrin vähennä niiden arvoa. Sitä paitsi, minkä muun asian nimissä, minkä toisen ’totuuden’ nojalla, näin voisikaan olla? Dekonstruktioksi kutsutun asian voisikin määritellä yritykseksi ottaa tämä rajaton konteksti huomioon, suoda kontekstille mitä tarkin ja laajin huomio, ja siten tietulle uudelleenkontekstualisoinnin alituiselle liikkeelle.”²⁴

”Hänen vastauksensa on painokas ei, sillä ’ne, jotka tuntevat vain aktuaalisen todellisuuden, tietävät siitä hyvin vähän.”

Jos täten ei ole olemassa *tekstille-ulkoista*, näin on vain siksi, että kielellisen tekstin merkitys jatkuvasti uudelleenmäärittyy oman ulkopuolensa voimasta. Eikä ole olemassa *tekstille-ulkoista*, sillä jos kyseinen määrittäminen ymmärretään siten, että kielellisen tekstin ulkopuoli pakottaa tekstin jatkuvaan eron ja lykkäyksen liikkeeseen, voidaan sanoa, että itse ulkopuoli on tekstuaalinen rakenne.²⁵ Tulkinnaa vaade ja totuuden mahdollisuus syntyy alkuperäisestä viittauksesta. Kiinnostavinta on, että juuri tässä kohdin voi huomata tietynasteista vastaavuutta Derridan ja Hintikan välillä. Kumpikin ajattelee, että objekti itse voidaan tavoittaa vain tietyn sisäisen eron kautta. Ja kumpikin ajattelee, että tuo kiertotie on ylittämättömän esteen sijasta tiedollinen, tieteellinen ja kokemuksellinen voimavara.²⁶

Mahdolliset maailmat ja mahdolliset kontekstit

Hintikka kysyy: ”Voimmeko aina lähestyä aktuaalista maailmaamme suoraan turvautumatta kiertotiehen, joka käsitteellisesti ottaen kulkee muiden mahdollisten maailmojen kautta?” Hänen vastauksensa on painokas ei, sillä ”ne, jotka tuntevat vain aktuaalisen todellisuuden, tietävät siitä hyvin vähän.”²⁷ Derrida on samaa mieltä: ”Hetimit kun jonkin X:n on *mahdollista* toimia tietyissä olosuhteissa [...], tietty ei-läsnäolo tai tietty ei-aktuaalisuus kuuluu tarkasteltavan funktion rakenteeseen, ja kuuluu siihen *välttämättä*.”²⁸ Seuraavassa yritän lyhyesti osoittaa, missä mielessä ja missä määrin Derridan käsitys kontekstista, kontekstien moninaisuudesta sekä merkityksen kontekstuaalisesta määräytymisestä muistuttaa Hintikan tulkintaa Husserlistaa, jossa, lyhyesti sanoen, merkitykset (*Sinne*) ovat funktioita mahdollisista maailmoista (malleista) referenssiin (objekteihin).²⁹ Mittalaitteena käytän osiota Derridan tekstistä *Eperons*, joka käsittelee Friedrich Nietzschen

*Nachlass*in lukeutuvaa muistiinpanoa ”olen unohtanut sateenvarjoni”.

Derrida toteaa, että meidän on aktuaalisessa nykhetkessä mahdotonta tietää, mitä Nietzsche on kirjoituksellaan tarkoittanut. Voi olla, ettei tekstiin edes liitty mitään tiettyä Nietzschen-omaa-ja-ainutlaatuista-intentiota:

”Tämä julkaisematon katkelma, ollessaan kirjoitusta ja siksi aina luettavissa, *saattaa* aina säilyttää salaisuutensa, ei siksi että se kätkee salaisuuden, vaan siksi että *sen on aina mahdollista* olla salaamatta mitään ja ainoastaan teeskennellä, simuloida piilottelevansa jotakin taitostensa kätköissä.”³⁰

Derridan mukaan kaikki merkit kykenevät irroittautumaan yhdestä kontekstista ja toteuttamaan toisia mahdollisuuksia toisissa konteksteissa.³¹ Nietzsche-katkelma on tästä erinomainen esimerkki, sillä sen muoto sallii, ettei sitä tarvitse kytkeä yksinomaan Nietzschen intention. Lausuman tulkinta, nimenomaan Nietzschen lausuman, voi toki muuttua myöhemmin, vaikkapa empiirisen evidenssin valossa. Rakenteellisesti tärkeä seikka on kuitenkin se, että Nietzsche – tai joku puhuja ylipäänsä – olisi alun alkaenkin voinut valita samat sanat tarkoitukseen lukuisia eri asioita. Mikään ei sido lausuman merkitystä yhteen ainoaan toteutuneeseen maailmaan, sillä Derridan mukaan tulkinnallisia konteksteja – toisin sanoen: mahdollisia referenssejä, propositionaalisia asenteita, tekstilajeja, ja niin edelleen – on rajaton määrä:

”On olemassa tuhansia avoimia vaihtoehtoja, vaikka katkelmasta jotain ymmärtäisikin (sitaattina? romaanin alkuna? sanontana? jonkun toisen virallisena arkistointina? kieliharjoituksena? muistiin kirjattuna unena? alibina? salakoodina – tiedostettuna vai ei? esimerkkinä, jonka kielitieteilijä tai puheaktiteoreetikko on löytänyt annettuaan mielikuvituksen harhailla lyhyen matkaa, jne.?) [...]”³²

Lisäksi Derrida toteaa, että katkelma olisi luettavissa jopa sellaisessa kulttuurissa, jossa meidän ”sateenvarjoksi” kutsumaamme objektia ei ole olemassa. Sielläkin voitaisiin sanoa, että ”on jokin ’sateenvarjoksi’ kutsuttu asia, joka unohtuu aina, kun sitä tarvitaan.”³³ Derrida siis kuvittelee vaihtoehdoisen maailman, jossa yllä oleva lause, referenssin puuttuessa, on *de dicto* tosi.³⁴

Jokainen väitelause, sikäli kun sitä täytyy tulkita toisistaan poikkeavissa konteksteissa, on siis eideettisesti avoin määrätulle uudelleentulkinnan ja uudelleenmerkinnän mahdollisuudelle.³⁵ Derridan lisäys tähän on se, että jopa kontingentin piirteen – esimerkiksi lainausmerkkien – on ainakin *osoitettava* jotakin oleellista, kenties tuntematonta, mahdollisuutta (kuten tiettyä referenssiä).³⁶ Yleinen konteksti sisältää ”kaikki mahdolliset referentit”,³⁷ joista on aivan mahdollista puhua, ja juuri tämä *puhdas, tulkitsematon mahdollisuus* on Derridalle semantiikan *eidos*. ”Tosi ja epätosi ovat toiston lajeja”³⁸, Derrida kirjoittaa, mikä semanttisessa mielessä tarkoittaa, että jokaisen merkin *puhdas* tulkittavuus tekee kunkin merkin *totuudesta* malli- tai kontekstisidonaisen.³⁹

Dekonstruktio ja ratkeamattoman kokemus

Edellisen valossa voidaan siis sanoa, että Hintikan ja Derridan ajattelussa on joitakin vähintäänkin kiinnostavia kosketuskohtia. Yhtäältä Derrida näyttäisi käsittävän semantiikan samansuuntaisesti kuin malliteoreetikko. Toisaalta uskaltaisinkin jopa väittää, että Hintikka, toisin kuin Searle, olisi aikoinaan osannut lukea Derridan esseitä ”Allekirjoitus tapahtuma konteksti” konstruktivisella tavalla. Mutta miksei Hintikka sitten näe Derridassa muuta kuin ”epäonnistuneen dekonstruktivistin”, joka ”postikortin filosofisesti syvällistä käsitettä” pohtiessaan ei ole ”koskaan kyennyt kunnolla dekonstruoimaan yhtään ainoaa todella merkittävää keskeistä filosofista (loogista, tietoteoreettista tai metafysisistä) ideaa, vaan keskittynyt sen sijaan puolivillaisiin ehdotuksiin filosofisten ajatusten sosiaalisista sidoksista”⁴⁰?

Syy voi olla siinä, että Hintikka lukee Derridaa Richard Rortyn läpi. Mikäli näin on, kyseessä on vakava ongelma, sillä monet – myös Derrida – ovat kyseenalaistaneet Rortyn tulkinnan.⁴¹ Tämä on kuitenkin varsin todennäköistä. Ensinnäkään Hintikka ei yleensä puhu Derridasta viittaamatta Rortyyn.⁴² Toisekseen Rorty on Hintikan lisäksi ainoa kirjoittaja, joka näkee Derridan ajattelun *eksklusiivisen heideggerilaisena* filosofian historian hajotustyönä.⁴³ Kolmanneksi kaikki Hintikan tarkat Derridaa koskevat kommentit voidaan jäljittää yhteen ainoaan Rortyn esseeseen.⁴⁴ Kyseisessä esseessä Rorty käsittelee Derridan teosta *La carte postale* (”Postikortti”) eikä pane kuvatessaan Derridan erikoiskieltä Heideggerin kielen kirjallis-ironiseksi variantiksi lainkaan merkille, että teos on juuri Heideggerin ”postimetafysiikan” kritiikkiä.⁴⁵ Ja kun Rorty vielä siteeraa Rodolphe Gasché’n teosta *The Tain of the Mirror*, jossa Derridan termit ”infrastruktuuri” ja ”ratkeamaton” kyt-

ketään toisiinsa⁴⁶, on Hintikalla enää kahden askeleen matka Derridan kuuluisaan Gödel-viittaukseen. Todettuaan, että dekonstruktion yhteydessä toisinaan mainitut infrastruktuurit ”vastaavat Derridan mukaan Gödelin formaalisia järjestelmiä”, Hintikka lainaa juuri tätä kohtaa:

”Ratkeamaton lause, kuten Gödel vuonna 1931 todisti, on lause, joka paljouden aksiomien mukaisesti ei ole analyttinen eikä kyseisten aksiomien deduktiivinen seuraus; ei ristiriidassa niiden kanssa eikä myöskään tosi tai epätosi niiden suhteen. Ilman synteesiä *tertium datur*.”⁴⁷

Hintikka katsoo, että Derrida käyttää Gödeliä argumentoidakseen totuuden semanttista tulkintaa vastaan. Lausetta ”ilman synteesiä *tertium datur*” ei kuitenkaan saattele skeptisen riemun kiljahdus. Varovaisemmillemme korville se voi myös tarkoittaa, että ilman synteesiä päädytään toteamaan *tertium datur*, jolloin synteesi on korvattava jollakin toisella operaatiolla. Hintikka ei suo, Rortyn sokaisemana, tälle mahdollisuudelle sijaa. Lisäksi hän syöllistyy kahteen virheeseen, jotka ovat skolaarisesti katsoen melko karkeita. Hän ei ensinnäkään ole ottanut selvää, *mitä* Derridan infrastruktuurit ovat. ”Infrastruktuuri”, fenomenologian termein ilmaistuna, on yksinkertaisesti *horisontti ja sen toinen*: kaikkien mahdollisten merkitysten (*Sinne*) mahdollisuusehto, mukaan lukien niiden merkitysten, jotka ovat eideettisen historian tietyssä vaiheessa totaalisen tuntemattomia.⁴⁸

ravintola

Telakka

Tullikamarin aukio 3 | 33100 Tampere
03 225 0700 | fax. 03 225 0740
carneval@telakka.eu | www.telakka.eu

Toisekseen, vaikka Hintikka toteaa, että Derridan ”infrastruktuurit” vastaavat Gödelin ”formaalisia järjestelmiä”, mikä ei siis pidä paikkaansa, hän ei huomaa, että Derrida korostaa puhuvansa analogisesti⁴⁹. Derridan tarkkuus ei ole arkuutta: jo johdannossaan Husserlin *Geometrian alkuperään* hän katsoo – täysin husserlilaisessa viitekehityksessä – että niin ratkeavuus kuin ratkeamattomuus saavat matemaattisen (eideettisen) arvonsa tietystä alkuperäisten ilmeisyyksien (transsendentaalista) perustasta, joka *edeltää* kaikkea aksiomatisointia.⁵⁰

Siispä husserlilainen fenomenologia – ainakin Derridan tulkitsemana – voi formaalisten järjestelmien tavoin sallia suuremman määrän *totuuksia* kuin tietyllä hetkellä on olemassa apodiktisia *evidenssejä*. Tämä analogia pätee *mutatis mutandis* dekonstruktiossakin. Teoksessaan *Limited Inc* Derrida toteaa, että 1) ratkeamattoman käsitelyssä nimenomaan tarvitaan kolmas elementti, joka ei dialektiseen tapaan saa olla synteesi kyseisen ristiriidan termeistä; että 2) tietyssä tekstissä ilmenevä ratkeamattomuus on se piste, jossa tekstin kontekstuaalinen määräytyminen kohtaa esteen, sillä ratkeamatonta on juuri se, mitä ei voida ratkaista ilman kontekstin laajentamista; ja että 3) ratkeamattoman ilmeneminen indikoi sitä täysin vierasta piirrettä, joka mahdollistaa tällaisen uudelleenkontekstualisaation.⁵¹

Ratkeamattomat lauseet – nimenomaan derridalaisessa mielessä – siis viittaavat tiettyyn tulkintatilanteeseen, jossa toisensa poissulkevat mallit (kontekstit, maailmat) lankeavat yhteen ja jonka rakenteeseen *aporia* siten erottamattomasti kuuluu.⁵² Tässä kohdin Derrida irtaantuu täysin Gödel-analogiastaan. Koska kyse on tietystä tulkinnallisesta *kokemuksesta*, on puheena oleva totuuskin ymmärrettävä ensi sijassa fenomenologisesti – merkityksintention täyttymiseksi – ja vasta sitten semanttisessa mielessä. Semanttinen ulottuvuus ei näin ollen katoa: pian ”*tertium daturin*” jälkeen Derrida toteaa, että ratkeamattomat voidaan myös semantisoida samassa kielessä.⁵³ Siispä niitä voidaan tulkita joko *yleisesti* (eideettisesti) tai *rajatusti* (semanttisesti) siten, että jokaista (tai tätä) mallia kohden on olemassa (juuri tämä) avoin kohta, joka ehdottomasti ylittää kaiken (juuri nyt) saatavilla olevan tiedon totaliteetin. Kun tietyssä kontekstissa ilmaistavien totuuksien horisontti häiriintyy, tämä voi ilmetä vain jonakin ratkaisuna, johon kyseinen malli kaikkine tulkinnallisine repertuaareineen ei pysty. Ratkeamattomuutta ei ole päätelty, vaan siihen on vastoin kaikkea tietoa päädytty, ja vain siksi, että se on ollut välttämättä ja piilevästi mahdollista.⁵⁴ Osoittaessaan sellaisia mahdollisuuksia, jotka eivät ole siihen asti voineet ilmetä *edes* mahdolltomuuksina,⁵⁵ se osoittaa niitä infrastruktuureja, jotka salaa sitovat mahdollisen ja mahdollottoman toisiinsa.

Derrida on sanonut, että Gödelin teoreema ilmaisee formalisoinnin rajallisuuden.⁵⁶ Vastaavasti voidaan sanoa, että ”Derridan teoreema” ilmaisee ilmaisun rajallisuuden. ”Kaikkea ei voi ajatella yhdeltä istumalta [*d’un seule trait*]”⁵⁷; itse totuus tarvitsee *différancea*, jonka leikki, kuten Derrida muistuttaa, ”ilmoittaa filosofian il-

tahämärässä ja sen tuolla puolen sattuman ja väistämättömyyden ykseydestä päättymättömässä kalkyylissa”⁵⁸. Tämä kalkyyli on siten *kalkyylin ylittävä kalkyyli*: jos *différance*, tietyn X:n erona ja lykkäyksenä suhteessa itseensä, pätee yhtä lailla intention kuin sen kohteeseen ja luo näiden välille semanttisen kytköksen, tämä edellyttää, että otamme huomioon myös ilmenemättömät mahdollisuudet. Tällöin on välttämätöntä kehittää uusia metakielellisiä sääntöjä ja menetelmiä mahdollisuuksien uudelleentulkitsemista varten. Erityisen tarpeellista tämä on ratkeamattoman kokemuksessa: kun asioissa itsessään kohdataan jotakin ratkeamatonta, on Derridan mukaan välttämätöntä kulkea tämän mahdollottoman koettelemuksen läpi, jotta voisimme *tavoitella* asiaa itsessään, muuttuvassa moninaisuudessaan, tyytymättä yhteen todeksi väitettyyn maailmaan ja yhteen absoluuttiseksi oletettuun totuuteen.

Derridan totuuskäsitys, nimenomaan sisällöllisenä totuuskäsityksenä, on siis läpeensä epäuniversalistinen. Jopa kalkyylinen näkökanta, sikäli kuin se pitää lausuttavuutta mielekkyyden mittapuuna, on Derridan näkökulmasta lausuttavuutensa vanki, ilmaisuvoimassaan kyvytön ajattelemaan sitä *sisältöä*, joka on *nyt absoluuttisesti* mahdoton. Kalkyylisi on toki universalistia vapaampi, mutta vain sikäli kuin hänen horisonttinsa sen suo, sillä *edes kaikkietävä puhuja* – jonka teoreettiseen tarpeellisuuteen Hintikkakin viittaa⁵⁹ – *ei voi tätä mahdolltonta ajatella*. Siksi semanttinen totuus ei ole ajattelun viimeinen instanssi: se ei rajaa – ei saa rajata – ajateltavan kaikkeutta. ”Tulevaisuuden avoimuus on arvokkaampi,” Derrida sanoo. ”Tämä on dekonstruktion aksioma, tämä on se, jonka pohjalta se aina lähtee liikkeelle ja mikä yhdistää sen, kuten itse tulevaisuuden, toiseuteen, toiseuden mittaamattomaan arvoon, toisin sanoen, oikeuteen.”⁶⁰ Tämä vaatii vähintäänkin sitä, että ”kalkyloidaan väylä, ilman sovellettavia sääntöjä, kalkyloitavan ja kalkyloimattoman välille”⁶¹. Siinä mahdollisen ei täydy aktualisoitua ja mahdollottoman on saatava mahdollistua.⁶² Tämän väylän suulle – ei sen pidemmälle – artikkelini on ollut tarkoitus johtaa.

Lopuksi

Derrida ei siis tartu Gödelin miekkaan leikatakseen merkityksen maailmasta. Dekonstruktioivinen *l’indécidable* on tiheästi solmittu Gordionin solmu, sillä vain hitaasti kirjoittava ja lukeva terä voi seurata sen kierteitä; analyytistä, purkavaa ratkaisua yrittävät miekat vain taipuvat solmuiksi solmujen lomaan. Hintikan terävä Derridakritiikki todistaa tästä. Sen piti näyttää, kuinka ”dekonstruktivistinen menetelmä” menettää ”olemassaolon oikeutuksensa”⁶³, mutta lopputulos on vähintäänkin se, että Derridan kielikäsite dekonstruoit itse kalkyylin ajatuksen. Tai paremmin sanoen se *on* kalkyyli oman dekonstruktion tilassa. Se on, aivan kuten oikeus ja tulevaisuus, ja siten myös totuus, *eräs* dekonstruoitumaton.

Viitteet

- 1 Erit. Christopher Norris (2004; 2007) sekä Joshua Kates ja Tomi Kaarto (Katesin ja Kaarron eroista ja yhtäläisyyksistä ks. Poutiainen 2010).
- 2 Derrida 1988b, 114.
- 3 *There exists nothing outside of texts* (Searle 1998, 19). Tämä ja myöh. suomennokset omia (paitsi Derrida 1988b, Derrida 2003c/d/e/f, Derrida 2007, Hintikka 1982 ja Hintikka 2001a/b/c/d).
- 4 Hintikka 2001b.
- 5 Hintikan erottelu on yleistyksen Jean van Heijenoortin termeistä ”logiikka kalkyytina” ja ”logiikka kielenä” (ks. Hintikka 2001b, 246).
- 6 Hintikka & Hintikka 1986, 1–2.
- 7 Hintikka 2001b, 249.
- 8 Hintikka 1997, xi.
- 9 Hintikka 2001a, 62–64; 2001b, 247.
- 10 Kusch 1988, 16.
- 11 Tietojeni mukaan kolmasti: Derrida 1967c, 241–242; 1972a, 271; 2007. 57.
- 12 Hintikka 2001c, 324–327.
- 13 Hintikka 2001b, 262.
- 14 Hintikka 2001b, 252–253.
- 15 Kusch 1988, 57.
- 16 Kusch 1988, 26–27.
- 17 Kusch 1989, 126.
- 18 Hintikka 2001b, 254.
- 19 Hintikka 2001b, 256.
- 20 Derrida 1972b, 189–192.
- 21 Derrida 1972b, 197.
- 22 Derrida 1972b, 206.
- 23 Derrida 1990, 76; 2003c, 49; 1987b, 255.
- 24 Derrida 1988a, 136. Derridan ”maailma” ei redusoidu yhteen, aktuaaliseen maailmaan (Derrida 2003a, 23). Kuten Husserlin, Derridankin ”maailma” on kaikkien mahdollisten kokemusten joukko, ”horisontti” (Derrida 1967d, 177–178, 182; 2007, 54).
- 25 Ks. Derrida 1988a, 145; 1967a, 19.
- 26 Derridan ”ero-samuudessa”, ks. Derrida 1967b, 92; 1987b, 252; Hintikan ”referentiaalinen moninaisuus”, ks. Hintikka 1957, 60–61.
- 27 Hintikka 2001a, 54–55; ks. myös Hintikka 1979, 167; 2006b, 615–616.
- 28 Derrida 1988a, 57.
- 29 Hintikka 1982, 87. ”Mahdollinen maailma”, kuten Hintikka (2001a, 68–69) huomauttaa, ei edellytä kokonaisen universumin postuloimista. Yhtä lailla on tärkeää huomata, ettei Derridan käsitys mahdollisuudesta ole diakroninen (mikä yleensä edellyttää myöhempää aktuaali-
- soitumista samassa maailmassa) vaan synkroninen (iteraation mahdollisuudet ovat rinnakkaisia): ks. esim. Derrida 1988a, 57, 62.
- 30 Derrida 1979, 132. Kaksikielinen editio. Lainaukset käännetty ranskasta.
- 31 Derrida 2003d, 284–285.
- 32 Derrida 1988a, 63.
- 33 Derrida 1979, 128.
- 34 Vrt. Hintikka 2001a, 55; 1982, 93–94.
- 35 Derrida 2003d, 288–289.
- 36 Derrida 1988a, 87–88. Derrida käyttää sanoja *éventualité* (reaalinen mahdollisuus) ja *possibilité* (ideaalinen mahdollisuus).
- 37 Derrida 1988a, 148.
- 38 Derrida 2003f, 204–205.
- 39 Derrida 2003d, 288–289.
- 40 Hintikka 2001b, 243.
- 41 Derrida 1996, 79–82.
- 42 Hintikka 2001d, 340; 2001e, 45; 2006a, 55. Kuten Rorty, Derrida on Hintikalle ”filosofian lopun” airut. Tämä akseli jäsentää myös puheena olevaa esseettä, jossa Rortya ei mainita.
- 43 Rorty 1989, 126.
- 44 Rorty 1989. Kaikki paitsi yksi väite ”filosofisten ajatusten sosiaalisista sidoksista” Derridan fokuksena on vakavalle Derrida-tutkimukselle totaalisen vieras – tämän ajatus tosin löytyy Rortylta (ks. esim. 1991, 161).
- 45 Rorty 1989, 126. Kusch (1989, 214) on sitä vastoin kiinnittänyt huomiota Derridan Heidegger-kritiikkiin.
- 46 Rorty 1989, 124. Viittaus on teokseen Gasché 1986, 177.
- 47 Hintikka (2001b, 262) viittaa Barbara Johnsonin (paikoin ongelmalliseen) englanninkieliseen käännökseen. Ranskankielinen teksti (1972a, 271) toteaa, että Gödel todisti ratkeamattoman lauseen *mahdollisuuden* (”Une proposition indécidable, Gödel en a démontré la possibilité en 1931 [–]”).
- 48 Derrida 1988a, 148. *La voix et le phénomène*’n viimeiset sivut olisi luettava huolella tätä silmällä pitäen: Derrida 1967b, 115–117.
- 49 Derrida 1972a, 271.
- 50 Derrida 2007, 56–57.
- 51 Derrida 1988a, 115–116; 1987b, 252; 1972a, 271–272.
- 52 Derrida 2003b, 26. Tästäkin kohdin voi vetää sillan Hintikan suuntaan (vrt. 1991, 63–64).
- 53 Derrida 1972a, 274.
- 54 1987b, 259.
- 55 ”[K]eksinnön on julistettava keksi-
- neensä sen, mikä ei koskaan näyttänyt mahdolliselta [*ne paraissait pas possible*]; muussa tapauksessa se vain tekee näkyväksi tietyn mahdollisuuksien ohjelman, jonka paikka on saman taloudessa” (Derrida 1987a, 59). Painotan sanoja *ei koskaan näyttänyt*, jotka sallivat ajatella ratkeamattomuutta tilana, jossa *aleettisia* modaliteetteja (välttämätön, mahdollinen ja kontingentti) ei voi erottaa *episteemisistä* modaliteeteista (verifioitu, ratkaisematon ja falsifioitu) (ks. Halonen 2009, 36). Mainittakoon, että kyseessä on jälleen kiinnostava yhtymäkohta Hintikan ajatteluun: ks. Hintikka 1975, 123–124.
- 56 Derrida 2007, 57.
- 57 Derrida 1967a, 38.
- 58 Derrida 2003e, 250.
- 59 Hintikka 2001a, 66–69.
- 60 Derrida 2002, 105.
- 61 Derrida 2002, 195.
- 62 Derrida 1988a, 57; 1994, 46.
- 63 Hintikka 2001b, 263.

Kirjallisuus

- Derrida, Jacques, *De la grammatologie*. Minuit, Paris 1967a.
- Derrida, Jacques, *La Voix et le Phénomène. Introduction au problème du signe dans la phénoménologie de Husserl*. Presses Universitaires de France, Paris 1967b.
- Derrida, Jacques, ”Genèse et structure” et la phénoménologie. Teoksessa *L’Écriture et la différence*. Seuil, Paris 1967c.
- Derrida, Jacques, *Violence et métaphysique. Essai sur la pensée d’Emmanuel Levinas*. Teoksessa *L’Écriture et la différence*. Seuil, Paris 1967d, 117–228.
- Derrida, Jacques, *La double séance*. Teoksessa *La dissémination*. Seuil, Paris 1972a.
- Derrida, Jacques, *La forme et le vouloir-dire*. Teoksessa *Marges de la philosophie*. Minuit, Paris 1972b, 185–208.
- Derrida, Jacques, *Spurs: Nietzsche’s Styles/Éperons: Les Styles de Nietzsche*. Trans. Barbara Harlow. University of Chicago Press, Chicago 1979.
- Derrida, Jacques, *Psyché: Invention de l’autre*. Teoksessa *Psyché. Invention de l’autre*. Galilée, Paris 1987a, 11–62.
- Derrida, Jacques, *Some Questions and Responses*. Teoksessa *The Linguistics of Writing. Arguments Between Language and Literature*. Toim. Fabb, Attridge, Durant & McCabe. Manchester University

- Press, Manchester 1987b, 252–264.
- Derrida, Jacques, *Limited Inc.* Trans. Samuel Weber & Jeffrey Mehlman. Northwestern University Press, Evanston 1988a.
- Derrida, Jacques, *Positiioita* (Positions, 1972). Suom. Outi Pasanen. Gaudeamus, Helsinki 1988b.
- Derrida, Jacques, Some Statements and Truisms about Neologisms, Newisms, Postisms, Parasitisms, and Other Small Seismisms. Trans. Anne Tomiche. Teoksessa *The States of "Theory". History, Art, and Critical Discourse*. Toim. David Carroll. Stanford University Press, Stanford 1990, 63–94.
- Derrida, Jacques, *Politiques de l'amitié. Suivi l'oreille de Heidegger*. Galilée, Paris 1994.
- Derrida, Jacques, Remarks on Deconstruction and Pragmatism: A Reply to Richard Rorty. Teoksessa *Deconstruction and Pragmatism*. Toim. Ernesto Laclau & Chantal Mouffe. Routledge, New York & London 1996, 77–88.
- Derrida, Jacques, *Negotiations. Interventions and Interviews, 1971–2001*. Ed., trans. & introd. Elizabeth Rottenberg. Stanford University Press, Stanford 2002.
- Derrida, Jacques, *Béliers. Le dialogue ininterrompt: entre deux infinis, le poème*. Galilée, Paris 2003a.
- Derrida, Jacques, Jacques Derrida: Following Theory. Teoksessa Payne & Schad: *Life After Theory*. Continuum, London & New York 2003b, 1–51.
- Derrida, Jacques, Vaarallinen täydennys. (Ce dangereux supplément, 1967.) Suom. Tiina Arppe. Teoksessa *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toim. Teemu Ikonen & Janne Porttikivi. Gaudeamus, Helsinki 2003c, 27–57.
- Derrida, Jacques, Allekirjoitus tapahtuma konteksti. (Signature événement contexte, 1972.) Suom. Antti Kauppinen. Teoksessa *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toim. Teemu Ikonen & Janne Porttikivi. Gaudeamus, Helsinki 2003d, 274–300.
- Derrida, Jacques, Différance. (La différence, 1972.) Suom. Hannu Sivenius. Teoksessa *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toim. Teemu Ikonen & Janne Porttikivi. Gaudeamus, Helsinki 2003e, 246–273.
- Derrida, Jacques, Platonin apteekki. (La pharmacie de Platon, 1972.) Suom. Tiina Arppe. Teoksessa *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toim. Teemu Ikonen & Janne Porttikivi. Gaudeamus, Helsinki 2003f, 102–208.
- Derrida, Jacques, Johdanto. Teoksessa Husserl, Edmund, *Geometrian alkuperä*. Suom. Kaisa Heinlahti ja Tuukka Perhoniemi. Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere 2007.
- Gasché, Rodolphe, *The Tain of the Mirror: Derrida and the Philosophy of Reflection*. Harvard University Press, Cambridge 1986.
- Halonen, Ilpo, Von Wrightin ja Hintikan rooleista mahdollisten maailmojen semantiikan syntyvaiheissa. Teoksessa *Ajattelun välineet ja maailmat. Kirjoituksia Jaakko Hintikan filosofista*. Toim. Juha Manninen & Risto Vilkkö. Gaudeamus, Helsinki 2009, 29–46.
- Hintikka, Jaakko, Modality as Referential Multiplicity. *Ajatus* 20, 1957, 49–64.
- Hintikka, Jaakko, Quine on Quantifying In: A Dialogue. Teoksessa *The Intentions of Intentionality and Other New Models for Modalities*. D. Reidel, Dordrecht & Boston 1975, 102–136.
- Hintikka, Jaakko, Semantics for Propositional Attitudes. Teoksessa *Reference and Modality*. Toim. Leonard Linsky. Oxford University Press, Oxford 1979, 145–167.
- Hintikka, Jaakko, Intentionaalisuuden intenciot. Teoksessa *Kieli ja mieli. Katsauksia kielifilosofiaan ja merkityksen teoriaan*. Suom. Heikki Nyman. Otava, Helsinki 1982, 68–106.
- Hintikka, Jaakko, *Defining Truth, The Whole Truth and Nothing But The Truth*. Reports from the Department of Philosophy. University of Helsinki, Helsinki 1991.
- Hintikka, Jaakko, *Lingua Universalis vs. Calculus Ratiocinator: An Ultimate Presupposition of Twentieth-Century Philosophy. Selected Papers II*. Kluwer, Dordrecht 1997.
- Hintikka, Jaakko, Quinen empirismin kolme dogmia (Three Dogmas of Quine's Empiricism, 1997). Suom. Janne Hiipakka. Teoksessa *Filosofian köyhyys ja rikkaus. Nykyfilosofian kartoitusta*. Toim. Janne Hiipakka & Risto Vilkkö. Art House, Helsinki 2001a, 53–84.
- Hintikka, Jaakko, Totuuden ongelma nykyfilosofiassa. (Contemporary Philosophy and the Problem of Truth, 1996.) Suom. Janne Hiipakka. Teoksessa *Filosofian köyhyys ja rikkaus. Nykyfilosofian kartoitusta*. Toim. Janne Hiipakka & Risto Vilkkö. Art House, Helsinki 2001b, 241–266.
- Hintikka, Jaakko, Todistiko Gödel matematiikan epätäydelliseksi? Teoksessa *Filosofian köyhyys ja rikkaus. Nykyfilosofian kartoitusta*. Toim. Janne Hiipakka & Risto Vilkkö. Art House, Helsinki 2001c, 318–331.
- Hintikka, Jaakko, Eino Kailan ”sininen tuli”. (”Eino Kaila's ”Blue Fire”, 1992.) Suom. Risto Vilkkö. Teoksessa *Filosofian köyhyys ja rikkaus. Nykyfilosofian kartoitusta*. Toim. Janne Hiipakka & Risto Vilkkö. Art House, Helsinki 2001d, 332–342.
- Hintikka, Jaakko, Mitä tieteenfilosofiassa todella tapahtuu? *Tieteessä tapahtuu* 7/2001, 42–45. (2001e)
- Hintikka, Jaakko, Intellectual Autobiography of Jaakko Hintikka. Teoksessa *The Philosophy of Jaakko Hintikka (Library of Living Philosophers)*. Toim. Randall E. Auxier & Lewis Edwin Hahn. Open Court, Chicago and La Salle 2006a, 1–84.
- Hintikka, Jaakko, Reply to Hans Sluga. Teoksessa *The Philosophy of Jaakko Hintikka (Library of Living Philosophers)*. Toim. Randall E. Auxier & Lewis Edwin Hahn. Open Court, Chicago and La Salle 2006b, 615–624.
- Hintikka, Merrill B. & Hintikka, Jaakko, *Investigating Wittgenstein*. Basil Blackwell, Oxford 1986.
- Kusch, Martin, Merkki vai kuva – Husserl, Heidegger ja Gadamer kielen ja maailman suhteesta. Teoksessa Martin Kusch & Jaakko Hintikka, *Kieli ja maailma*. Pohjoinen, Oulu 1988, 9–123.
- Kusch, Martin, *Language as Calculus vs. Language as Universal Medium. A Study in Husserl, Heidegger and Gadamer*. Kluwer, Dordrecht, Boston, London 1989.
- Norris, Christopher, Derrida on Rousseau: Deconstruction as Philosophy of Logic. Teoksessa *Language, Logic and Epistemology. A Modal-Realist Approach*. Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2004, 16–65.
- Norris, Christopher, Deconstruction, Analysis and Deviant Logic: Derrida "At the Limits of Thought." Teoksessa *Fiction, Philosophy and Literary Theory. Will the Real Saul Kripke Please Stand Up?* Continuum, London & New York 2007, 29–64.
- Poutiainen, Hannu, Viittaus ja hämmennys. Huomioita dekonstruktiivisesta kielikäsityksestä. *Avain* 2/2010, 60–65.
- Rorty, Richard, From Ironist Theory to Private Allusions: Derrida. Teoksessa *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge University Press, Cambridge 1989, 122–137.
- Rorty, Richard, Representation, Social Practice, and Truth. Teoksessa *Objectivity, Relativism, and Truth*. Cambridge University Press, Cambridge 1991, 151–161.
- Searle, John R., *Mind, Language and Society: Doing Philosophy in the Real World*. Phoenix, London 2000.